

Maakt geloven gelukkig?

(3) “Wees niet bezorgd”’: het geluk te geloven

Geluksprofessoren van over de hele wereld geven hun beproefde recepten voor meer levensgeluk. Hoe verhoudt onze jood-christelijke traditie tot een dergelijk discours? Zijn er raakpunten en waar is er sprake van eigen accenten?

Bijbellezing: Matteüs 6,25-34: Maak je geen zorgen

Beste vrienden,

Geluk: een maakbaar gegeven?

In mijn toespraak van de eerste viering van deze cyclus ‘maakt geloven gelukkig’, stelde ik vast dat ‘gelukkig zijn’ voor mensen enerzijds een kwestie lijkt van ‘geluk hebben’ en anderzijds een kwestie van ‘hebben’. Daarbij leken de weg naar het geluk en het pad van het geloof, zeker het godsgeloof, voor de gemiddelde mens van vandaag uit elkaar te lopen. Met de eerste vorm van geluk, ‘geluk hebben’, bedoelde ik: het goede lot treffen. De goede genen, de gunstige plaats van je geboortewieg, de geschikte partner, de gedroomde job, De winkelende mensen van het Oostenrijkse Graz kunnen over dergelijk geluk na gisteren ondertussen ook een woordje meespreken. Bij het tweede, geluk als ‘hebben’, gaat het om het hebben van gelukservaringen. We vatten dit ‘hebben’ dus niet op in de puur materialistische betekenis van bezitten. Weliswaar wijst onderzoek uit dat het materiële, laat het ons gemakshalve geld noemen, een geluksfactor van groot belang is, maar enkel tot op een zekere hoogte. Veel hebben brengt immers ook de nodige kopzorgen met zich mee, al was het maar de angst om het morgen weer allemaal verloren te zijn, – dat is een deel van de wijsheid van het evangelie dat we zojuist hebben beluisterd. Bovendien weten we dat geld alleen nog niet gelukkig maakt. Het ‘hebben’ dat we hier voor ogen houden, zien we dus veel breder als het nastreven van alle mogelijke ervaringen, waarvan we verwachten dat ze ons een gevoel van geluk zullen bezorgen. Psychologen die aan geluksonderzoek doen, meten het geluk van mensen af aan de frequentie en de intensiteit van dergelijke gelukservaringen. Overigens – voor de nieuwsgierigen onder jullie - blijkt uit dergelijk soort onderzoek dat mensen zich het best voelen tijdens seks en het slechtst wanneer ze pendelen naar het werk.

Dat ‘geluk hebben’ en ‘gelukservaringen hebben’, samen de twee pijlers vormen van een gelukkig leven, is uiteraard geen recente ontdekking. Nieuw is wellicht het feit dat de mens er nog nooit zo sterk van overtuigd is geweest als vandaag dat geluk een maakbaar gegeven (o contradictio in terminis) is. Hebben we immers niet meer dan ooit de mogelijkheid om het lot naar zijn eigen hand te zetten, dank zij wetenschap en techniek? En ook wat het verzamelen van gelukservaringen betreft, hebben we nog nooit zoveel kansen gehad als in onze tijd. Het perfecte geluk lijkt binnen handbereik, zo spiegelt de wereld van de reclame ons dagelijks voor. Dit illusoire geloof in de maakbaarheid van het geluk kent overigens geen genade: wie niet gelukkig is, kan dit alleen maar aan zichzelf te danken hebben. Voor elk probleem moet er immers een oplossing bestaan, zo menen we. Onze maatschappij dreigt niet alleen geen ongeluk, maar ook geen ongelukkigen meer te verdragen. Facebook lijkt op het uitstalraam van de immer gelukkige en op geluk jagende mens. Wie geen geluk kent, hult zich best in stilzwijgen of verwijderd zijn account.

Geluk als tevredenheid en geloven als fundamenteel vertrouwen

Maar juist deze mythe van de maakbaarheid van het geluk lijkt mij een onrealistische en onzalige gedachte, die enkel tot frustratie en ongeluk kan leiden. Als we eerlijk zijn met onszelf, dan wéten we dat elk van ons vroeg of laat een tegenslag te wachten staat en dat pijn, moeite en verdriet onvervreemdbaar deel uitmaken van een menselijk bestaan. Dat brengt mij bij het getuigenis van Hannah in de viering van vorige week. “Ik geloof dat alles steeds op zijn pootjes terecht komt en dat het geen zin heeft om angstig toe te kijken als het even misgaat”. Dit is een geloofsuitspraak ‘pur sang’ en zoals elke geloofsuitspraak is ze metaforisch. Je kunt het niet letterlijk opvatten, want niet alles heeft pootjes en niet alles komt op zijn pootjes terecht. En toch begrepen we onmiddellijk wat Hannah met deze uitspraak bedoelde: ondanks de tegenslagen en de pijnlijke en ongelukkige ervaringen die ik in mijn jonge leven heb gekend en nog ken en die ik ook in het leven zie van de mensen rondom mij, zie ik mijn/het leven vertrouwensvol tegemoet en blijf ik geloven dat mijn/dat het leven goed en zinvol is.

Kunnen we ons voorstellen dat we echt gelukkige mensen kunnen zijn zonder een dergelijke vorm van geloofsvertrouwen? En dit vertrouwensvolle ja tegen het leven, is dat niet waar het – voorbij of doorheen alle ‘Godtalk’ - in het bijbelse geloven uiteindelijk om gaat? “Vraag je niet bezorgd af ‘wat zullen we eten?’ ‘Wat zullen we drinken?’ ‘Wat zullen we aantrekken?’ Jullie hemelse vader weet wel dat je dat allemaal nodig hebt. Zoek eerst het koninkrijk van god en zijn gerechtigheid, en al de rest zal je erbij worden gegeven. Maak je niet teveel zorgen over de dag van morgen, want elke dag heeft genoeg aan zijn eigen leed”.

De weg naar het geluk en het pad van het geloof lijken elkaar opnieuw te kruisen. Maar ‘gelukkig zijn’ is hier niet langer de feilloze en maximale opeenstapeling van gelukservaringen en geloven is niet het kinderlijk-naïeve zelfbedrog van ‘tout va très bien, madame la marquise’. Gelukkig zijn heeft in dit geval veeleer te maken met een grondhouding van tevredenheid. Niet zozeer een tevredenheid die voortvloeit uit een afweging van geluk- en ongelukservaringen in het leven, waarbij de balans – gelukkig - in de positieve richting doorslaat. Niet een gemakkelijke tevredenheid, zonder dat er sprake is van een conflict. Het gaat om een ‘in vrede zijn’ met het leven zoals het is, een vrede die het actieve proces veronderstelt van verzoening waarbij men het leven met zijn paradox van vloek en zegen, beaamt en omarmt. Dat is het soort vrede die we elkaar in elke viering toewensen en die pas mogelijk wordt vanuit een tweede, herwonnen naïviteit, een geloofsvertrouwen dat ons in staat stelt om ‘los te laten’ en ‘af en toe een sprong in het duister te wagen’, om het nogmaals met de woorden van Hannah te zeggen. (Het is mijn overtuiging dat juist het onvermogen om zich te verzoenen met het paradoxale karakter van het leven voor veel mensen het godsgeloof in de weg staat, ze kunnen zich niet verzoenen met een god die het kwaad ‘toelaat’.)

‘Geloven’ als een act van vertrouwensvolle overgave, in de klassieke theologie bekend als ‘fides qua’, en ‘gelukkig zijn’ vloeien hier over in elkaar. Maar die tevredenheid en verzoening en dit vertrouwen zijn nooit definitief verworven, het zijn – zoals eerder gezegd - geen maakbare producten. Gelukkig zijn en geloven delen met elkaar eenzelfde paradoxaal karakter: ze veronderstellen beide een keuze, je moet het willen, je ervoor openstellen, je kunt ernaar verlangen en er de gunstige voorwaarden voor scheppen, maar je kunt ze niet afdwingen. Geloof en geluk vallen ons te beurt, maar worden ons tegelijkertijd niet zomaar in de schoot geworpen. Ze worden ons geschonken, maar vragen ook ons engagement. Geluk en geloof zijn niet te maken, maar wel te doen.

De wijsheid van een geloofstraditie en de weg naar een gelukkig leven

Precies op dit laatste punt kruisen de weg naar het geluk en het pad van het geloof elkaar nog op een tweede belangrijke manier. Want waar gaat de inhoud van een geloofsovertuiging (de klassieke fides quae) anders over, dan over de vraag: waarin stel je nu precies jouw vertrouwen als het gaat om de vraag wat ons leven zinvol, waardenvol en gelukkig maakt? Prozaïscher uitgedrukt: zeg mij waarin je je tijd en je geld steekt, en ik zeg je waarin je werkelijk gelooft.

De geloofstraditie waarin mensen staan zal dus mede vorm geven aan de manier waarop ze streven naar gelukservaringen in hun leven. De bijbelse traditie bevat in dit verband heel wat, zij het niet altijd goed begrepen wijsheid, die ons de/een mogelijke weg naar het geluk wijst. We kunnen in deze reeds te lange toespraak slechts enkele hoofdlijnen aanduiden. Eerst en vooral: je mag er zijn, als mens ben je beeld van God. Als schepsel ben je eindig, je hoeft niet te lijden onder de dwang van de perfectie. Genieten van de mooie en aangename dingen die ons te beurt vallen, is een levenskunst. Vanuit een bijbels perspectief bekeken, is het een dankbaar beamen van het godsge Geschenk dat het leven is (en niet een haastig profiteren van de toevallige gunsten van het blinde lot, vooraleer het ons minder gunstig gezind is). Tel je zegeningen, zo spoorde Prediker ons aan tijdens de tweede viering. Maar af en toe eens zuchten, wenen, klagen en zelfs vloeken als het niet meezit in het leven, kan opluchten, zo zeggen ons de Psalmen, Job en J. S. Bach (God kan tegen een stootje). De traditie van de veertigdagentijd of vasten is geen oefening in het ongelukkig zijn door je zoveel mogelijk te ontzeggen, opgelegd door een religie die ons het genieten misgunt. Het is wel een noodzakelijke training in het tevreden zijn met de kleine, eenvoudige en zogezegd vanzelfsprekende dingen van het leven. Het onbegrensde najagen van al je verlangens leidt immers niet tot het echte geluk en al zeker niet tot geluk voor iedereen. De mens is niet de maat van alle dingen. Zoals de meeste grote religieuze tradities staat het bijbelse geloven argwanend tegenover het opstapelen van bezittingen, omdat dit een bedreiging vormt voor zowel de vrijheid als de rechtvaardigheid. Onlangs mochten de senatoren ondervinden hoe moeilijk het is om hun pensioenfondsen ethisch te beleggen. Jezus is op dit punt vandaag zeer duidelijk: streef éérst naar het koninkrijk van god en zijn gerechtigheid. Het christendom is in de grond geen religie van regelneverij, ook al heeft men er dat soms van gemaakt. 'Ama et fac quod vis' zei de grote Augustinus. Bemin, en doe wat je wil. Christenen zijn in wezen vrije en bevrijde mensen, die slechts op één punt verantwoording moeten afleggen bij het nastreven van geluk: wat je ook doet, doe het met en uit liefde. En tenslotte. In een wereld waarin 'ploert en schender' (Oosterhuis, Psalm 1) maar al te vaak de boventoon voeren en waar het gewetenloze najagen van geluk nog succesvol lijkt te zijn ook, is het belangrijk om elkaar te bemoedigen en te inspireren in de hoop dat een deugdzaam leven leidt tot authentiek geluk. Dat de Lier een dergelijke geloofsgemeenschap mag zijn. Dat wij dit voor elkaar mogen betekenen: het geluk te mogen geloven.

Jan De Vriese,
De Lier, 21 juni 2015